

BORBÉLY TAMÁS

HATÁRON TÚLI MAGYAR SAJTÓ TRIANON ELŐTT

Makkai Béla: *A határon túli magyar sajtó – Trianon előtt. Bukaresti és eszéki magyar lapok az identitásörzés és kisebbségi érdekvédelem szolgálatában (1860–1918)*, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2016

Ötvennyolc esztendő és tizenegy periodika – így lehet tömören összegezni Makkai Béla történész vállalkozását, aki tíz óromániai magyar nyelvű kiadvány, valamint az eszéki *Szlavóniai Magyar Újság* elemzésére vállalkozott a *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt* című munkájában. A Károli Gáspár Református Egyetem Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékének vezetője már az *Előszó*ban kitér a szokatlan címválasztásra, a „határon túli” kifejezés ugyanis megtévesztő. Nem a mai értelemben vett, akaratokon kívül határon túlra szakított magyar nemzetrészek sajtóviszonyainak elemzéséről van szó a kötetben, hanem az Osztrák–Magyar Monarchia határain kívülre vándorolt romániai magyarok periodikáiról. A kötet szerzője arra is kitér, hogy az autonómiával rendelkező, de a Monarchiához tartozó Horvátországban élő magyarok helyzete különbözött az önálló államként létező Román Királyságban élő regáti nemzettársaikétól, ezért problémás a szlavóniai magyarokat határon kívülieknek nevezni. Azonban szórványhelyzetük, valamint Bukarestben és Eszéken is a magyar kormány pártfogásának köszönhetően lapot alapító Poliány Zoltán személye olyan összekötő kapocs, ami indokolttá teszi, és zavartalanul szerves eggyé fűzi az óromániai újságok és az eszéki lap történetének egy kötetben való ismertetését.

A legtöbb esetben heti egy alkalommal, ritkábban kétszer megjelenő újságok célja az volt, hogy erősítsék a kisebbségben élő magyarok nemzeti identitását, közösséggé formálják, és kapcsolatot teremtsenek a többségi nemzet sokszor ellenséges és nacionalista szorításában élő magyar enklávék, valamint Magyarország között. A kötet mintegy kilencven százaléka az óromániai, a Román Királyság fővárosában, Bukarestben megjelenő lapokról szól. Ezek többnyire magánvállalkozásként indultak, de egyesek közülük a magyar kormány támogatását is élvezték, hiszen részei voltak a 19. és a 20. század fordulóján kérielt magyar nemzetpolitikai program jegyében elindított romániai titkos kormányakciónak, amelynek történetével a szerző már korábbi kutatásai során foglalkozott, akárcsak a szlavóniaival.

A sajtótörténeti kutatások egyik nehézsége abban rejlik, hogy milyen fontosabb szervezőelvek, szempontok mentén elemezze a kutató egy-egy sajtótermék tartalmát, mely cikkeket emelje ki és melyekből idézzen gondolatokat. Makkai Bélának sikerült olyan letisztult szempontrendszer felépítenie

és alkalmaznia, amelynek keretei között sikeresen végigvitte kutatásának gondolatfonalát anélkül, hogy az megtörjön és zsákutcákba vigye olvasóit. A következetes építkezés és vonalvezetés nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a sok száraz adat és szereplő az újságok jellegéből fakadó tematikai szerzteágazás dacára izgalmas, áttekinthető olvasmányt adjon az olvasó kezébe. A szerzőnek sikerült úgy adagolnia az információkat, hogy áttekinthető történeti leírást kapjon az olvasó az óromániai magyarok társadalmi, szociális, demográfiai helyzetéről is.

A regáti magyarok főleg a 19. század második felében vándoroltak el szülőföldjükről, amihez hozzájárult az 1848–49-es szabadságharc és forradalom leverése is. A forradalom szülőföldjükön üldözötté vált vezetői közül páran a frissen megalakult Román Királyság fővárosában kerestek menedéket, és jelentős szerepet játszottak abban, hogy közösséggé formálják a főként Bukarest, Pitești, Ploiești, Galac városokban letelepedett regáti magyarságot. A közösség tagjai többnyire Székelyföldről elmenekült iparosok és cselédek voltak, akik közül sokan beolvadtak a többségi nemzetbe. A bukaresti magyar újságoknak az volt a feladata, hogy az akkor még újnak számító sajtó eszközével megállítsák vagy lassítsák az asszimilációs folyamatot, de érdekvédelmi szerepet is betöltöttek, illetve presztízst és befolyást igyekeztek biztosítani a magyarságnak.

Az első újság, a *Bukaresti Magyar Közlöny* 1860-ban kezdte el működését, és alapítása a regáti magyarság történetében elévülhetetlen érdemeket szerzett Koós Ferenc református lelkész nevéhez fűződik. Az utolsó lap, a rövidéletű *Bukaresti Magyar Hírlap* 1918-ban némult el, amikor már világossá vált, hogy Magyarország vesztesként került ki a háborúból, és egyre jobban kirajzolódott a drámai terület- és lakosságvesztés terve, amit később Trianon szentesített.

Makkai Béla a lapok közös szerkesztési elveire, tematikáira összpontosított, kiértékeli az összes kiadvány teljesítményét, rámutat legfőbb jellemzőikre és jó arányérzékkel adagolja a társadalmi, politikai kontextusra rávilágító információkat. Valamennyi lap közvetítő szerepet próbált betölteni Románia és a dualista Magyarország között, olyan körülmények dacára, amikor a fiatal Román Királyságban igen erős volt az idegenellenesség, az erdélyi románok vélt és valós jogsérelmei pedig kiélezték a két ország között lapangó feszültséget, és zsigeri magyarellenességet váltottak ki a román társadalomban. Az újságok bemutatása során kirajzolódik néhány kiemelkedő sajtómunkás alakja, akik meghatározó szerepet játszottak a regáti magyarok politikai orientálásában, közösséggé formálásában. Bár a szerző többször hivatkozik arra, hogy szinte lehetetlen felbecsülni egy-egy lap valós befolyását és hatását a közösség tagjaira, tekintettel arra, hogy a legolvasottabb újság sem ért el háromezer példánynál többet a több tízezer főt számláló regáti magyarságban. Az úttörő Koós Ferenc mellett mindenképpen kiemelkedett

a már említett Poliány Zoltán, aki magyar állami kiküldetéssel azt a feladatot kapta, hogy megszervezze a bukaresti magyar közösség életét, s ebben fő eszköze a magyar állami támogatással 1901-ben indult *Bukaresti Magyar Újság* volt. Poliány munkásságának köszönhetően hamarosan a regáti magyarság egyik elismert vezetőjévé vált, keze alatt jelentősen javult a magyar nyelvű sajtó színvonala. Megpróbálta napilappá fejleszteni a kiadványt, de ez irányú próbálkozása kudarcot vallott.

Akadtak még tehetséges újságírók, ezért a századforduló idején nem egyszer két vagy éppen három magyar lap is versengett az olvasók kegyeiért. A zömében katolikus, de számos református közösségi vezetővel is rendelkező regáti magyarság létszámáról sokat elmond, hogy több iskolával rendelkezett, számaránya pedig annyira jelentős volt az akkori Bukarestben, hogy gyakran a román média is árgus szemekkel figyelte a magyarokat, és reflektált a közösségi életükben történt legfontosabb eseményekre.

A Makkai Béla által végzett elemzésből kitűnik az is, hogy az intenzív közösségi élet időnként kicsinyes torzsalkodásokba torkollott, a közösségen belül erőteljes volt a hitbeli megosztottság a katolikus többség, illetve a vezetők felülreprezentáltsága okán komoly befolyással bíró református kisebbség között. Ez az időnként már-már kínossá vált, szakadásokig, egyesületekből való kiválásig elfajult konfliktus éveken át megterhelte a közösségi ügyeket. A bukaresti magyarság néhány újságja a Moldvába szakadt csángómagyarok ügyében is közvetíteni próbált, de arról semmilyen információ nem áll rendelkezésünkre, hogy mekkora sikerrel tette, tekintettel a román főváros és a moldvai csángók lakhelye között levő igen nagy földrajzi távolságra. Az enklávékba szakadt regáti magyarság közösségszervezési munkájának hatékonyságát csökkentette a demográfiai szerkezet is, hiszen többségben voltak a nehéz anyagi körülmények között élő kétkezi munkások, akik körében az analfabetizmus igen nagyméretű volt. Ez az áldatlan állapot is jelentősen kihatott a bukaresti magyar újságok korlátozott sikerére.

Makkai Béla nem vállalkozott arra, hogy párhuzamot vonjon az akkori helyzet és a jelen között, hiszen nem ez volt a célja. Az olvasóban azonban minduntalan felmerül a kérdés, hogy az akkori problémák milyen mértékben köszönnek vissza a jelenben, melyek a különbségek és a hasonlóságok, hiszen nemegyszer olyan jelenségekre hívja fel a figyelmet a szerző a korabeli sajtó tükrében, amely a mai ember számára is ismerős lehet. A történész munkája éppen ezért nemcsak a megszállott sajtótörténészeknek adhat támpontokat, hanem azoknak is, akik a határon túli magyarság ügyei, valamint Magyarországon és szomszédjainak viszonya iránt érdeklődnek.